

Οι αλλαγές που επέφερε στο πεδίο των ιστορικών πηγών και της ιστορικής έρευνας η ψηφιοποίηση, με ιδιαίτερη έμφαση στα θέματα της διάσωσης, της διαχείρισης και της πρόσβασης στα ψηφιακά αρχεία. Ζητήματα που αφορούν στον χαρακτήρα των ψηφιακών αρχείων και πηγών αλλά και στις χρήσεις τους στη δημόσια ιστορία και στη συλλογική μνήμη.

1

---

¹Εικόνα από <https://bionews-tx.com/news/2015/03/19/ut-southwestern-neuroscientists-advance-understanding-of-the-body-clock-circadian-rhythm-function/>, 19/01/2018

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η επικράτηση της ψηφιακής τεχνολογίας, ο πολλαπλασιασμός των υπολογιστικών δικτύων και η συνεχής διόγκωση του διαδικτύου επιδρούν σε όλες τις ανθρώπινες δραστηριότητες και σε παγκόσμιο επίπεδο έχοντας επιφέρει πραγματική επανάσταση. Επομένως δεν χρειάζεται αιτιολόγηση η όποια αναφορά μας σε αυτήν, εφόσον είναι μία πραγματικότητα μη αναστρέψιμη και μία πολιτιστική διαδικασία σε εξέλιξη με βαθειά διείσδυση στον κοινωνικό ιστό.

Στο ξεκίνημα της ενασχόλησής μου με αυτή την εργασία, η επικαιρότητα ήρθε να μας συνεπάρει ανασκαλεύοντας ευαίσθητες περιοχές του παρελθόντος. Το τελευταίο διάστημα η διπλωματική κινητικότητα για την ονομασία της F.Y.R.O.M. προκάλεσε, όπως ήταν αναμενόμενο, εκτός των άλλων και έντονη ψηφιακή διάδραση, ώστε να μπορούμε να ισχυριστούμε ότι εντείνεται ένας ακόμη «πόλεμος της ιστορίας», που έχει ξεκινήσει εδώ και 25 χρόνια περίπου. Οι ψηφιακοί «πόλεμοι για την Ιστορία» που σημάδεψαν τη δεκαετία του '90 συνυπήρξαν και εντάσσονται τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο διαφοροποιήσεων τόσο της ιστορικής κουλτούρας όσο και της ιστορικής επιστήμης.

Η εμφάνιση πολυμορφικών τρόπων προσέγγισης αλλά και η δυνατότητα διαφορετικών θεσμών και ατόμων να εκφέρουν άποψη για το παρελθόν, διαμορφώνει ένα νέο τοπίο αντίληψης της Ιστορίας.²

Η δυνατότητα χρήσης νέων εργαλείων, πρόσβασης και διάδρασης σε αυτά εκατομμυρίων ανθρώπων, επιδρά καταλυτικά στη διαμόρφωση της συλλογικής συνείδησης των κοινωνιών, της αντίληψης του ιστορικού χρόνου και πως αυτό μεταφράζεται σε ιστορική εμπειρία. Η ψηφιοποίηση των τεκμηρίων του ιστορικού παρελθόντος, η διαχείριση και η χρήση τους, είναι ζητήματα που απασχολούν πλέον και τους ιστορικούς.

Οφείλουμε να εξετάσουμε επομένως το ψηφιακό περιβάλλον ως παράγοντα διαμόρφωσης τόσο της συλλογικής συνείδησης όσο και της ιστορικής κουλτούρας.³

ΨΗΦΙΟΠΟΙΗΣΗ ΑΡΧΕΙΩΝ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Με την έναρξη της ιστοριογραφίας, τον 19^ο αιώνα, αναγνωρίστηκε ο κεντρικός ρόλος των ιστορικών πηγών που αποτέλεσαν αντικείμενο έρευνας και ερμηνείας αλλά και απόδειξη εγκυρότητας της ιστορικής αφήγησης. Έτσι κρατικά αρχεία, διπλωματικά, στρατιωτικά, νομικά, εμπορικά έγγραφα, αυτοβιογραφίες, επιστολές, μητρώα, συμβόλαια, έργα τέχνης, μνημεία, προφορικές μαρτυρίες κ. α., αποτελούν πάντα τεκμήρια για την αποτύπωση της ιστορικής αλήθειας, σε διαφορετικές εποχές, με διαφορετικές προτεραιότητες και στόχους, με διαφορετικά μεθοδολογικά εργαλεία και ερμηνευτικά σχήματα κάθε φορά. Οι ιστορικοί ακολουθώντας τα αυθεντικά ίχνη του παρελθόντος

---

2 Μπιλάλης Μήτσος, «Το παρελθόν στο Δίκτυο. Εικόνα, τεχνολογία και ιστορική κουλτούρα στη σύγχρονη Ελλάδα (1994 – 2005)», Αθήνα: Ιστορεΐν, 2015, σ. 9-11

<http://epublishing.ekt.gr/sites/ektpublishing/files/ebooks/5-16-112- 1-10-20161208.pdf>

3 Η ιστορική κουλτούρα αναζητά όλες τις πιθανές ιστορίες (αφηγήσεις) που αλληλεπιδρούν σε δεδομένη χρονική συγκυρία για συγκεκριμένο γεγονός του παρελθόντος. Μέσα από αυτή την λειτουργία επανοικοδομείται και αναπροσαρμόζεται η σχέση μας με το παρελθόν. Μπιλάλης Μήτσος, «Το παρελθόν στο...», ο.π., σ. 13

μπαίνουν σε μια επίπονη αλλά γοητευτική διαδικασία αντιμετωπίζοντας δυσκολίες πρόσβασης, οργάνωσης, κόστους, φυσικής φθοράς, χρονικών περιορισμών.⁴ Η ανάπτυξη των οπτικών τεχνολογιών που ξεκίνησε από τον 19ο αιώνα και γενικεύτηκε με την ψηφιακή επανάσταση στα τέλη του 20ου, αμφισβήτησε το «γεγονός» ως θεμέλιο λίθο της ιστοριογραφίας και έκανε τα όρια μεταξύ ρεαλιστικής ιστορικής αφήγησης και φαντασίας δυσδιάκριτα.⁵ Η θεματική στροφή της Ιστορίας τις τελευταίες δεκαετίες του 20ου αιώνα σε θέματα καθημερινής ζωής αλλά και το παγκόσμιο ενδιαφέρον για κάποια γεγονότα, διαφοροποίησαν τις πηγές που ερευνούν οι ιστορικοί καθώς και τη μεθοδολογία τους. Ταυτόχρονα υπάρχουν αμέτρητα αρχεία και καταγραφές σε διαφορετικά σημεία, τα οποία κινδυνεύουν από φθορά ή απώλεια και επιβάλλεται η αποτελεσματική διαχείρισή τους. Οι νέες τεχνικές μορφές καταγραφής του παρελθόντος (ή και του παρόντος), αντιμετώπισαν πολλά ζητήματα της παραδοσιακής ιστορικής έρευνας που βασιζόνταν στην εξέταση του σώματος των πηγών. Η ψηφιακή διάσωση αρχείων που κινδυνεύουν με καταστροφή, η αποτελεσματικότητα στην αποθήκευση, η άμεση αναπαραγωγή, η διάδοση των ψηφιακών αρχείων και η διαθεσιμότητα χώρου αλλά και χρόνου εισάγει στις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες νέα δεδομένα.⁶ Τα ψηφιοποιημένα αρχεία (ηλεκτρονικά περιοδικά, βιβλία, ηλεκτρονικές εφημερίδες, σελίδες φορέων, οργανώσεων, προσωπικές ιστοσελίδες, φόρουμ συζητήσεων, docudrama, βίντεο, φωτογραφίες και συνεντεύξεις) συνεχώς αυξάνονται με τη ευρεία διάδοση των ψηφιακών μηχανών καταγραφής αλλά και λόγω της ηλεκτρονικής επικοινωνίας υπηρεσιών και ατόμων μέσω διαδικτύου.⁷

Τι σημαίνει ψηφιοποίηση των ιστορικών αρχείων; Είναι αντιγραφή ή φωτογραφική αποτύπωσή τους; Όπως πολύ εύστοχα περιγράφει ο Μήτσος Μπιλάλης, είναι «αυτό που η ίδια η λέξη ψηφιοποίηση σημαίνει στην κυριολεξία της, δηλαδή θρυμματισμό: παραγωγή ή επανάχρηση απειροελάχιστων ψηφίδων πληροφορίας: μετασκευή εικόνων, λέξεων και λόγων για το παρελθόν σε λειτουργικά μωσαϊκά, στο εσωτερικό των οποίων το παρελθοντικό ίχνος προσφερόταν σε διαρκείς και εκτατικές διαδικασίες τεμαχισμού και επανασυρραφής».⁸

Η ψηφιοποίηση των αρχείων προκάλεσε αλλαγές στην ιστορική έρευνα. Εισήγαγε στις επιστημολογικές διαδικασίες όλων των ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών τη λογική του μοτίβου και του κενού, σε αντίθεση με τη λογική της παρουσίας και απουσίας των αναλογικών αρχείων. Η ψηφιακή πληροφορία είναι άμεσα προσβάσιμη, παρούσα αν και είναι απομακρυσμένη και δεν απαιτείται το φυσικό σώμα του αρχείου για να προσληφθεί, όπως απαιτούνταν στην αναλογική μαρτυρία. Στον ψηφιακό κόσμο του δυαδικού συστήματος τα πάντα είναι παρόντα αλλά και πολύ μακρινά αφού διαμεσολαβούν μηχανήματα, ηλεκτρομαγνητικά κύματα αλλά και ένα μήνυμα σε μια

⁴Poster Mark, 'History in the Digital Domain', *Historein* 4 (2003-4), σ. 22
<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/historein/article/view/2172>

⁵Μπιλάλης Μήτσος, «Το παρελθόν στο Δίκτυο...» ο. π., σ. 32-33

⁶Poster Mark, ο.π., σ. 17-18

⁷Cohen Daniel J., 'The future of preserving the past', CRM-WASHINGTON, 2(2) (2005), σ.6-7
http://dancohen.org/files/future_of_preserving_the_past.pdf

⁸Μπιλάλης Μήτσος, «Το παρελθόν στο Δίκτυο...» ο. π., σ. 79

γλώσσα συμβόλων που ξεχωρίζει ανάμεσα στο θόρυβο. Στόχος του ιστορικού είναι η ανεύρεση της αλήθειας μέσα από μια ερμηνευτική διαδικασία της έννοιας αυτού του μηνύματος.

Η ψηφιακή αρχειοθέτηση άλλαξε τις μεθόδους έρευνας των ιστορικών. Η επίσκεψη στις βιβλιοθήκες αντικαταστάθηκε από την πλοήγηση σε ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων. Αυτό έχει ως συνέπεια την απώλεια του συναισθηματικού δεσμού του ιστορικού με την έντυπη μορφή της πηγής και την μείωση της έντασης της μελέτης.⁹

Κυρίως όμως έχει αλλάξει την αντίληψή μας για τη σχέση υλικού και άυλου στον ψηφιακό χώρο. Θεωρούμε το αρχείο σε χαρτί ως κάτι φθαρτό αλλά σταθερό. Αντίθετα το ψηφιακό αρχείο το θεωρούμε πιο περιεκτικό και πολυμορφικό που δίνει περισσότερες δυνατότητες στον χρήστη. Το θεωρούμε κάτι αιώνιο, ευέλικτο, ευάλωτο, άυλο που «προωθείται» και προβάλλεται χωρίς περιορισμούς χωροχρονικούς, δίνοντάς μας την αίσθηση της ελευθερίας και της πολιτισμικής ανωτερότητας.¹⁰

ΨΗΦΙΑΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΚΑΙ ΠΗΓΕΣ , ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΑΣΩΣΗ ΣΤΗ ΔΙΑΧΥΣΗ

Η είσοδος της τεχνολογίας στην καθημερινότητά μας εκτός των άλλων έχει αλλάξει και τον τρόπο που διασώζουμε, αποθηκεύουμε, διαθέτουμε και χρησιμοποιούμε ιστορικές πηγές και τεκμήρια, με τη μορφή ψηφιακών αρχείων. Υπάρχουν μεγάλα αρχεία, για τα οποία απαιτείται ελάχιστος χώρος και χρόνος για την αποθήκευσή τους σε σύγκριση με τα παραδοσιακά.

Η γρήγορη, εύκολη και οικονομική συσσώρευση ψηφιακών δεδομένων έχει δημιουργήσει υπερπροσφορά πληροφοριών, φαινόμενο που δεν εγγυάται και την ποιότητά τους. Συνήθως η πληροφορία που αναζητάμε βρίσκεται σε μια θάλασσα από άσχετες, ατάκτως ερριμμένες καταχωρήσεις, πολλές φορές και «άχρηστες». Αντίθετα σε μια αναλογική συλλογή αρχείων π.χ. σε μια βιβλιοθήκη, θα επιλεγούν και θα οργανωθούν με αυστηρά ποιοτικά κριτήρια, από ειδικό επιμελητή, αυτά που θα συμπεριληφθούν και εν τέλει θα διασωθούν, κάτι που δεν συμβαίνει στο ψηφιακό περιβάλλον.

Πολύ συχνά αρχεία αποσύρονται χωρίς αιτιολόγηση ή διαγράφονται. Σε ότι αφορά τα κρατικά αρχεία, υπάρχει αμηχανία και σύγχυση για το ποια και για πόσο χρόνο θα διατηρούνται, με αποτέλεσμα να χάνονται ή να φθείρονται πολλά από αυτά. Η διατήρησή τους δεν είναι θέμα αποκλειστικά τεχνικό ή δημοσιονομικό, αλλά πρωτίστως ιδεολογικό-πολιτικό. Διαπραγματεύεται ποιες μαρτυρίες θα διασωθούν για τους μελλοντικούς ιστορικούς.¹¹

Η υπερπροσφορά αρχείων μπορεί να δημιουργεί την αίσθηση του χαοτικού περιβάλλοντος, έχει όμως και τη θετική της πλευρά, γιατί δημιουργεί νέες δυνατότητες στην ιστορική έρευνα. Μέσα από διαδικτυακές συλλογές δίνονται περισσότερες ευκαιρίες

⁹ Αν και ο Γερμανός λόγιος Βόλφγκανγκ Ερνστ θεωρεί ότι τα ψηφιακά αρχεία είναι η επιστροφή της ιστορίας μεθοδολογικά στην εξιδανίκευση των πηγών. Οραματίζεται μια καινούρια ιστορία με σημείο έναρξης τις βάσεις δεδομένων. Poster Mark ο.π., σ. 22-24

¹⁰ Παπαηλία Πηνελόπη – Πετρίδης Πέτρος, *Ψηφιακή Εθνογραφία (Digital Ethnography)* [ηλεκτρ. βιβλ.], Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα 2015, σ. 34

¹¹ Rosenzweig Roy, 'Scarcity or Abundance? Preserving the Past in a Digital Era', *American Historical Review*, 108 (3) (June Cohen 2003), σ. 1-2
<http://chnm.gmu.edu/digitalhistory/links/pdf/introduction/0.6b.pdf>,

για γρήγορη ανάλυση, αξιολόγηση των δεδομένων και ουσιαστικότερη έρευνα σε απευθείας σύνδεση. Η προσέγγιση και η αλληλεπίδραση με θέματα ιστορικής φύσης, είτε σε ζωντανό χρόνο είτε ασύγχρονα, είναι επίσης πιο οικονομική μέσω του διαδικτύου, σε σχέση με άλλες μορφές ιστορικής έρευνας όπως οι προφορικές μαρτυρίες. Πολλοί άνθρωποι μπορούν να καταγράψουν τις προσωπικές τους ιστορίες, να επισυνάψουν φωτογραφίες, να απαντήσουν διαδικτυακά σε συνεντεύξεις, περιορίζοντας το οικονομικό κόστος και εξοικονομώντας χρόνο.

Η διατήρηση του αρχειακού υλικού έχει να κάνει και με το ίδιο το υλικό αποθήκευσης. Πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν το σύντομο της ζωής του, σε αντίθεση με το χαρτί και το μικροφίλμ. Τονίζουν ταυτόχρονα τον κίνδυνο καταστροφής του υλικού από ηλεκτρικά φορτία ή μαγνητικά πεδία, κάτι που ούτε σπάνιο είναι ούτε δύσκολο. Αυτό επίσης που μπορεί να κάνει ένα αρχείο μη αναγνώσιμο, άρα άχρηστο, είναι η έλλειψη λειτουργικού συστήματος ή λογισμικού εφαρμογής. Η τεχνολογική εξέλιξη και οι νεώτερες εκδόσεις λογισμικών απαιτούν σύγχρονα μηχανήματα για να λειτουργήσουν και έχουν την ιδιότητα να μην αναγνωρίζουν παλαιότερα υλικά. Τα τεχνικά αυτά ζητήματα έχουν απασχολήσει βιβλιοθηκονόμους, επιστήμονες υπολογιστών, αρχειοφύλακες, ενώ έχουν αγνοηθεί από τους ιστορικούς λόγω της «τεχνικής» τους φύσης. Αν και είναι ζητήματα δύσκολα, έχουν κοινωνική, πολιτιστική, πολιτική, οικονομική, νομική διάσταση και επιβάλλεται οι ιστορικοί να εμπλακούν στην επίλυσή τους, εφόσον έχουν την ευθύνη της ερμηνείας του παρελθόντος.

Λύσεις διατήρησης του υλικού που έχουν προταθεί, μπορούν να συνδυαστούν και να πετύχουν το μακροβιότερο, οικονομικότερο και πιο λειτουργικό αποτέλεσμα. Η δημιουργία ενός συστήματος εξομίωσης του πρωτότυπου με μεταγενέστερα υλικά και λογισμικά, θα μπορούσε να αποθηκεύσει τεράστιο όγκο δεδομένων. Αντίθετα η διατήρηση παλαιότερου εξοπλισμού για να αναγνωρίζει αποθηκευτικό υλικό προηγούμενης τεχνολογίας ή η πολλαπλή δημιουργία αντιγράφων, είναι επίσης λύσεις αλλά χρονοβόρες και με μεγαλύτερο οικονομικό κόστος. Τίποτα δεν εξασφαλίζει ότι το ψηφιακό παρόν θα διατίθεται και στους ιστορικούς του μέλλοντος. Ο ρυθμός της τεχνολογικής προόδου όμως μας επιτρέπει να αισιοδοξούμε ότι, όχι μόνο θα βρεθεί τρόπος μακρόπνοης διάσωσης του ιστορικού υλικού, αλλά ίσως βρεθεί τρόπος να αναγνωσθούν και αυτά που έχουν καταστραφεί ή θα καταστραφούν στο μέλλον.¹²

Η προσβασιμότητα στα ψηφιακά αρχεία μπορεί να είναι εξ' αποστάσεως και σύγχρονη, αν κάποιος αποκτήσει τον τεχνολογικό εξοπλισμό. Εξαιρώντας τους πιο ηλικιωμένους που δεν γνωρίζουν την τεχνολογία, είναι ελεύθερη για όλους χωρίς κανενός είδους αποκλεισμούς, οικονομικούς, κοινωνικούς, φυλετικούς. Έτσι δίνεται η ευκαιρία ακόμα και σε περιθωριοποιημένες κοινωνικές ομάδες όχι μόνο να είναι παρούσες αλλά και να έχουν γενικά έναν πιο σημαντικό ρόλο στο διάλογο με την ιστορία, συμβάλλοντας στο πλουραλισμό της.¹³

Μία σοβαρή παράμετρος που μπορεί να έχει προεκτάσεις στη διατήρηση, στο διαμοιρασμό του υλικού και να περιορίσει την προσβασιμότητα, είναι η κτήση των αρχείων. Η γνώση του συντάκτη του αρχείου, αλλά και του διακινητή ή αυτού που το

12 Rosenzweig Roy, ο.π., σ. 4-7

13 Cohen Daniel J, ο.π., σ. 10

κατέχει, δεν απαντά μόνο στα ζητήματα της εγκυρότητας, αλλά υποδεικνύει και ποιος έχει την ευθύνη για τη διατήρησή του, τη διάχυσή του και την προστασία του. Η αυξανόμενη τάση ιδιωτικοποίησης αρχείων και εγγράφων, κυρίως από μεγάλες εταιρείες μέσω μαζικής ενημέρωσης που κατέχουν τις βάσεις δεδομένων, θα δυσκολέψει ακόμη περισσότερο στο μέλλον την πρόσβαση των ιστορικών σε αυτά. Συχνά ελέγχονται από ιδιώτες, φορείς ή κυβερνήσεις που είναι απρόθυμες να ανοίξουν αυτά τα αρχεία σε ερευνητές.¹⁴

Τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας που έχουν νομοθετηθεί σε πάρα πολλές χώρες, είναι πολύ αυστηρά και απαιτητικά.¹⁵ Η οποιαδήποτε τροποποίηση, οικειοποίηση ή χρήση μέρους του αρχείου για την σύνθεση ενός καινούριου έργου, χωρίς τη διαφύλαξη της πατρότητας του έργου, θεωρείται λογοκλοπή.

Ακόμη και τα «ελεύθερα αρχεία» προστατεύουν τα πνευματικά δικαιώματα, έστω κι αν δεν αναφέρεται. Αντίθετα οι πολλαπλές αντιγραφές ενός έργου από διαφορετικές ιστοσελίδες μπορεί να εξαφανίσουν τον δημιουργό και τη σχέση του με το έργο ή ένα έργο να μετασηματιστεί (να ψηφιοποιηθεί) και να διαμοιραστεί σε όλους σε ένα καθεστώς συλλογικής διαδικασίας. Νέες σχέσεις ιδιοκτησίας διαμορφώνονται και διαχειριστές των δικαιωμάτων των ψηφιακών αρχείων ασκούν κεντρικό έλεγχο στο περιεχόμενο τους σε τέτοιο βαθμό, ώστε να μην γνωρίζουμε τελικά σε ποιόν ανήκουν και ποιος έχει την ευθύνη τους. Σε αυτή την περίπτωση κανείς δεν δεσμεύεται να προφυλάξει ψηφιακό υλικό που δεν θα μπορεί να πουληθεί, ούτε να αδειοδοτηθεί.¹⁶

Πέρα από την διασφάλιση των πνευματικών δικαιωμάτων και την αποφυγή της λογοκλοπής, σε ότι αφορά τα ιστορικά αρχεία ενυπάρχει και ο φόβος της παραχάραξης, των αυθεντικών κειμένων. Τα περισσότερα αρχεία διακινούνται με άδεια χρήσης, ώστε να διέπονται από περιορισμούς ως προς την αντιγραφή τους και τη χρήση τους, σε κλειστά δίκτυα ή με το κλείδωμα των κειμένων σε φωτογραφική μορφή. Ωστόσο μέσω της πολλαπλής αντιγραφής και του εμπλουτισμού με πρόσθετα στοιχεία ή πληροφορίες, ο κίνδυνος απώλειας της γνησιότητας των ιστορικών κειμένων είναι υπαρκτός.¹⁷

Αυτό που εμφανίζεται στο προσκήνιο είναι η ανησυχία για την ποιότητα των αρχείων, την προέλευσή τους, την διατήρησή τους και την αυθεντικότητά τους.¹⁸ Η ανησυχία αυτή βέβαια δεν είναι καινούρια για τους ερευνητές και ήταν αμέτρητες οι περιπτώσεις πλαστογράφησης εγγράφων ή υπερβολικών προφορικών ιστοριών ήδη από τον 17^ο αιώνα. Στον ψηφιακό χώρο υπάρχουν αρχεία με άγνωστη προέλευση ή ψευδεπίγραφη, που αν και υπάρχουν τεχνικές εντοπισμού, για τους περισσότερους χρήστες είναι δύσκολο να τις χρησιμοποιήσουν. Υπάρχουν και πολλοί ιστορικοί ιστοτόποι, ιδιαίτερα δημοφιλείς, κατασκευασμένοι όχι μόνο από ιστορικούς αλλά και από ερασιτέχνες. Τίθεται λοιπόν ζήτημα, πως θα επαληθεύσουμε την αυθεντικότητα των πληροφοριών και πως θα

---

14 Poster Mark, ο.π., σ.21

15 Ειδικά των χωρών που έχουν προσχωρήσει στη σύμβαση της Βέρνης και όπου γίνεται διάκριση μεταξύ των περιουσιακών δικαιωμάτων ανάμεσα στον δημιουργό και την εταιρεία διακίνησης και των ηθικών δικαιωμάτων του δημιουργού και του έργου(πατρότητα).

Παπαηλία Πηνελόπη – Πετρίδης Πέτρος, ο. π., σ. 84

16 Rosenzweig Roy, ο. π., σ. 6

17 Poster Mark, ο. π., σ.21-22

18Cohen Daniel J., ο.π., σ. 10

διασφαλίσουμε την εμπιστοσύνη προς τις βάσεις δεδομένων;¹⁹
Πέρα από τις τεχνικές εντοπισμού, για τον ιστορικό η καλύτερη άμυνα προέρχεται από το παραδοσιακό «οπλοστάσιο» δεξιοτήτων, όπως η σύγκριση με άλλες πηγές και η ανεύρεση των εσωτερικών στοιχείων συνοχής της πληροφορίας. Σε οποιοδήποτε μέσο, νέο ή παλιό, υπάρχουν μεθοδολογικά εργαλεία για την εγκυρότητα μιας έρευνας.²⁰

Η διαφύλαξη της ιστορίας και της πολιτιστικής μας κληρονομιάς είναι χρέος της Πολιτείας μιας και θεωρείται κοινωνικό αγαθό. Η κρατική χρηματοδότηση της διάσωσης, ψηφιοποίησης και διατήρησης των ιστορικών αρχείων θα δώσει στο όλο εγχείρημα δημόσιο χαρακτήρα, επιστημονική εγκυρότητα, διασφάλιση της διατήρησης, καλύτερη οργάνωση του αρχειακού υλικού, και απρόσκοπτη πρόσβαση κυρίως στην ακαδημαϊκή κοινότητα αλλά και σε όλους ανεξαιρέτως. Εξασφαλίζοντας το κοινωνικό δικαίωμα στην ιστορία, διασφαλίζεται ο εκδημοκρατισμός της κοινωνίας.

Με την πτώση όμως των σύγχρονων εθνικών κρατών και τη φθίνουσα σημασία των εθνικών αρχείων σε μια παγκοσμιοποιημένη πραγματικότητα, το ψηφιακό παρόν ξεπερνά τα εθνικά σύνορα, άρα ξεφεύγει και από τις εθνικές χρηματοδοτήσεις. Αυτό το πρόβλημα έχει ήδη προκύψει σε αρκετές χώρες και συνδυάζεται με την αδυναμία των κυβερνήσεων να υποστηρίξουν ένα εθνικό ηλεκτρονικό αρχείο.²¹

Παρά τους προβληματισμούς και τις ελλείψεις, υπάρχουν πρωτοβουλίες όπως της Αυστραλίας και των Σκανδιναβικών χωρών, ελπιδοφόρες για ένα πιο δημοκρατικό μέλλον στη διαχείριση των ψηφιακών ιστορικών αρχείων. Η δημιουργία μιας οργανωμένης καθολικής ψηφιακής βιβλιοθήκης, όπου τα αρχεία θα είναι ανοικτά σε όλους, ακόμα και για πρωτογενή έρευνα, υπόσχεται την επαφή των ανθρώπων με την ιστορία χωρίς τη διαμεσολάβηση των ιστορικών ή των αρχειοφυλάκων.

Υπάρχουν όμως ιδεολογικά ζητήματα που αφορούν την παγκόσμια ιστοριογραφία. Σύγχρονοι ιστορικοί που ασχολήθηκαν με την ιστορία χωρών «εκτός Δύσης», υποστηρίζουν ότι ενώ η παγκοσμιοποίηση θα έπρεπε να επιφέρει έναν συγχρονισμό στην αντιμετώπιση του παρελθόντος, η ιστορία εξακολουθεί να διατηρεί το πλαίσιο της Δύσης, τοποθετώντας άλλους λαούς χρονικά πίσω της. Η κατανόηση της ζωής σε παγκόσμιο πλαίσιο θα πρέπει να γίνει σε ένα διαφορετικό εννοιολογικό πλαίσιο του χώρου και του χρόνου.²²

Οι περισσότεροι ιστορικοί δεν αγκάλιασαν αυτό το όραμα της καθολικότητας και της πολυφωνίας, ίσως από αμηχανία για την κοινωνική τους θέση και την εργασία τους, ίσως από ανησυχία μπροστά στον κόσμο της αφθονίας της πληροφορίας.²³

ΨΗΦΙΑΚΟΣ ΔΙΑΜΟΙΡΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ

19Rosenzweig Roy, ο.π.,σ. 5

20Cohen Daniel J., ο. π., σ. 12

21 Rosenzweig Roy, ο. π σ. 11

22 Tanaka Stefan, 'Reconceiving pasts in a digital age', *Historein* 15 (2) (2016), σ.23

<https://ejournals.e-publishing.ekt.gr/index.php/historein/article/view/8892/10480>

23 Rosenzweig Roy, ο. π σ. 1-13

Από την αρχή της δεκαετίας του '90 έκαναν την εμφάνισή τους στο διαδίκτυο διάφοροι πάροχοι δωρεάν φιλοξενίας ιστοσελίδων, λίστες ηλεκτρονικών ταχυδρομείων, χώροι συζήτησης, κανάλια επικοινωνίας. Πολλοί άνθρωποι κατασκεύασαν τις προσωπικές τους ιστοσελίδες απολαμβάνοντας τη χαρά της κυριότητας, της αυτονομίας και διακίνησης του υλικού που οι ίδιοι παρήγαγαν. Το πρόβλημα της προώθησης και διάχυσης αυτού του υλικού λύθηκε με τη μίμηση της λειτουργίας μίας βιολογικής οντότητας, του ιού. Ο ιός, αν και έχει δικό του περιεχόμενο, διεισδύει στο περιεχόμενο άλλων οργανισμών μιμούμενος τη λειτουργία τους και πολλαπλασιάζεται μέσα σε αυτούς. Ακριβώς με αυτή τη διαδικασία, που ονομάστηκε ιομορφικός διαμοιρασμός, ξεκίνησε διαδικτυακά η διακίνηση εμπορικών δραστηριοτήτων. Πολύ γρήγορα, αυτή η πρακτική γενικεύτηκε ως μία από τις κυριότερες μεταπλάσεις, τόσο στην παραγωγή όσο και στην επικοινωνία του ψηφιακού υλικού. Ο ιομορφικός διαμοιρασμός είναι σήμερα κυρίαρχος τρόπος διακίνησης υλικού στο διαδίκτυο. Κάθε νόημα, πολιτικό, ιστορικό, οικονομικό, πολιτισμικό, παράγεται, διαχέεται και μπαίνει στον ιδιωτικό χώρο του άλλου ιομορφικά. Η επιβίωση του εξαρτάται από τους ψηφιακούς αυτοματισμούς και κατά πόσο αυτοί επιτρέπουν την επαναλαμβανόμενη εμφάνισή του.²⁴

Όσο περισσότερο επαναλαμβάνεται η εμφάνιση του νοήματος ή του μηνύματος, τόσο οι χρήστες πείθονται για τη σημαντικότητά του ή την αναγκαιότητά του, σύμφωνα με την Γκεμπελική ρήση. Οι χρήστες εξοικειωμένοι από τις τηλεοπτικές οθόνες με το επαναλαμβανόμενο στιγμιότυπο ή το ολιγόλεπτο μήνυμα, οικειοποιούνται το μήνυμα και το αναβαθμίζουν νοηματικά.²⁵

Για να κατανοήσουμε τον τρόπο διάδοσης του ιστορικού ψηφιακού υλικού και πως αυτό επηρεάζει την ιστορική κουλτούρα, δεν έχουμε παρά να θυμηθούμε το χαρακτηριστικό παράδειγμα με το σχολικό βιβλίο Ιστορίας της ΣΤ' δημοτικού. Μία λέξη, η λέξη «συνωστισμός», εμπεριέχει όλο το νόημα ενός ακόμα «πολέμου μνήμης» και όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που συνέβαλαν στη διάδοσή του. Είναι μια λέξη επικοινωνήσιμη, που προκαλεί συναισθηματική φόρτιση καθώς ουσιαστικά αποχαρακτηρίζει ένα ιστορικό γεγονός και επαναλαμβάνεται διαδικτυακά με πολλούς τρόπους και σε πολλά πεδία.²⁶ Μέσα από έναν ανοικτό χώρο του δημόσιου βίου όπου μπορούν να αναπτυχθούν προσωπικοί προβληματισμοί, προσωπικές μαρτυρίες, συναισθηματικές εμπλοκές με το παρελθόν ή απελευθερώσεις, η ηλεκτρονική μνήμη διασυνδέεται με τη δημόσια μνήμη και η ατομική με τη συλλογική.²⁷

Η οργανωμένη, επαναλαμβανόμενη επαναφορά της λέξης, της μαρτυρίας, κάποιας ψηφιακής εικόνας, αποχρωματίζει τη χρονική σχέση παρόντος –παρελθόντος, σπάει τη χρονική ακολουθία και το παρελθόν γίνεται παρόν. Το παρελθόν μοιάζει να ζει τώρα και οι φιγούρες των προσφύγων μέσα από τη συλλογική μνήμη φαντάζουν μπροστά μας σε μια συγκρουσιακή σχέση με την επίμαχη λέξη. Αυτόκλητοι μάρτυρες πρώτης ή

---

24 Μπιλάλης Μήτσος, «'Ιο-πολιτική και ιστορική κουλτούρα» στο Ανδρέας Ανδρέου κ.ά. (επιμ.), « Η Δημόσια Ιστορία στην Ελλάδα. Χρήσεις και καταχρήσεις της ιστορίας», Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2015, σ. 72-74

25 Μπιλάλης Μήτσος, «Το παρελθόν στο Δίκτυο...» ο. π., σ 36

26 Μπιλάλης Μήτσος, «'Ιο-πολιτική και ιστορική κουλτούρα», ο. π., σ. 76,77

27 Valatsou Despoina, 'History, our own Stories and Emotions Online', Historein, 8 (2008), σ.108-109
<http://epublishing.ekt.gr/el/5119/Historein/6981>

δεύτερης γενιάς , θεωρώντας καθήκον τους να «θυμούνται», αποθέτουν την μαρτυρία ή την άποψή τους ενισχύοντας το συναισθηματικό φορτίο που αλλοιώνει τα χαρακτηριστικά της.²⁸

Στιγμιότυπα, εικονοκείμενα, εικονογράμματα, είναι τα πρότυπα για το κτίσιμο των ιστορικών τεκμηρίων .Ο κατακερματισμός των στοιχείων του παρελθόντος, η επιλεκτική αποκόλλησή τους από προγενέστερα νοηματικά πλαίσια και η επικόλλησή τους σε καινούρια, η παραγωγή νέων αφηγημάτων όπου τα στοιχεία του παρελθόντος συνδυάζονται και με άλλες εύληπτες δομές, δημιουργούν μεταλλαγμένες μορφές αρχείων. Ωστόσο αυτές οι μεταμορφώσεις προκύπτουν στο πεδίο της ιστορικής εμπειρίας για τραυματικά γεγονότα, προβάλλουν μέσα από ιστορικές ρηγματώσεις που βρίσκουν πεδίο έκφρασης τον κυβερνοχώρο. Αυτή η διαδικασία παίζει καταλυτικό ρόλο στη συγκρότηση της συλλογικής μνήμης και της ιστορικής κουλτούρας ,στο κτίσιμο δηλαδή της συλλογικής ταυτότητας και στη σχέση τηςκοινωνίας με το παρελθόν της και πως το ενσωματώνει στο παρόν.²⁹

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Πίσω από την αυξανόμενη χρήση του διαδικτύου στην καθημερινή ζωή και επικοινωνία όλων των ανθρώπων παρατηρούμε πως η ιστορία δεν γράφεται μόνο με έγγραφα ή με επιστολές , αλλά με χρήση ηλεκτρονικών μηνυμάτων οι αποστολές και παραλήπτες των οποίων δεν μπορούν να πιστοποιηθούν. Αυτό δυσκολεύει το έργο των ιστορικών. Η νέα πραγματικότητα αποτελεί παράλληλα και μία πρόκληση για τους ιστορικούς, ώστε να προσαρμόσουν τη μεθοδολογία τους και την ιστοριογραφική τους έρευνα στα νέα δεδομένα.³⁰

Η πρωτοπορία της ψηφιακής ιστορικής προσέγγισης όμως είναι παράλληλη με τη στροφή της ιστορίας των τελευταίων δεκαετιών του 20ου αιώνα. Τον λόγο παίρνουν οι ξεχασμένοι, οι αγνοημένοι της ιστορίας και τον εκφράζουν, ως μη ιστορικοί, μέσα σε ένα περιβάλλον «ελεύθερης διάδρασης». Η άμεση επικοινωνία , η αυθόρμητη τεκμηρίωση, το άνοιγμα σε όλους είναι στοιχεία της Δημόσιας Ιστορίας .Πολλοί θεωρούν ότι μέσα από αυτές τις διαδικασίες μπορούμε να οδηγηθούμε στον εκδημοκρατισμό της ιστορίας.³¹ Ίσως μέσα από την έκφραση διαφορετικών κοινωνικών ομάδων να αποφύγουμε αγκυλώσεις ή ιδεολογικοπολιτικές στοχεύσεις της Ιστορίας ,που τη χαρακτήρισαν τους δύο προηγούμενους αιώνες. Για να συμβεί αυτό επιβάλλεται η διεύρυνση της γνώσης αλλά και η ενίσχυση της ανθρωπιστικής παιδείας που θα προβάλλει την κριτική επεξεργασία των ψηφιακών πληροφοριών και την αξιολόγησή τους. Μόνο μέσα από αυτή τη διαδικασία και με την εγκυρότητα της ακαδημαϊκής κοινότητας που δεν μπορεί ούτε να ακυρωθεί ,ούτε να αγνοηθεί , θα πετύχουμε τον εκδημοκρατισμό του διαδικτύου και την απαλλαγή του από τοξικά παράσιτα που εισχωρούν και διαμοιράζονται.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

28Valatsou Despoina, ο. π., σ. 112

29Μπιλάλης Μήτσος, «Το παρελθόν στο Δίκτυο...» ο. π., σ 49, σ.54, σ. 81

30 Poster Mark,ο. π., σ.26

31 Valatsou Despoina, ο. π., σ. 111

1. Cohen Daniel J., *'The future of preserving the past'*, CRM-WASHINGTON, 2(2) (2005)
http://dancohen.org/files/future_of_preserving_the_past.pdf
2. Poster Mark, *'History in the Digital Domain'*, Historein 4 (2003-4)
<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/historein/article/view/2172>
3. Rosenzweig Roy, *'Scarcity or Abundance? Preserving the Past in a Digital Era'*,
 American Historical Review, 108 (3) (June 2003)
<http://chnm.gmu.edu/digitalhistory/links/pdf/introduction/0.6b.pdf>
4. Tanaka Stefan, *'Reconceiving pasts in a digital age'*, Historein 15 (2) (2016)
<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/historein/article/view/8892/10480>
5. Valatsou Despoina, *'History, our own Stories and Emotions Online'*, Historein, 8
 (2008)
<http://epublishing.ekt.gr/el/5119/Historein/6981>
6. Μπιλάλης Μήτσος, *«Το παρελθόν στο Δίκτυο. Εικόνα, τεχνολογία και ιστορική
 κουλτούρα στη σύγχρονη Ελλάδα (1994 – 2005)»*, Αθήνα: Ιστορείν, 2015.
<http://epublishing.ekt.gr/sites/ektpublishing/files/ebooks/5-16-112-1-10-20161208.pdf>
7. Μπιλάλης Μήτσος, *«'Ιο-πολιτική και ιστορική κουλτούρα»* στο Ανδρέας Ανδρέου
 κ.ά. (επιμ.), *« Η δημόσια Ιστορία στην Ελλάδα. Χρήσεις και καταχρήσεις της
 ιστορίας»*, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2015
8. Παπαηλία Πηνελόπη – Πετρίδης Πέτρος, *Ψηφιακή Εθνογραφία (Digital
 Ethnography)* [ηλεκτρ. βιβλ.], Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών,
 Αθήνα 2015.